

SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING KO‘P OMILLI INTEGRALLASHGAN MODELINI TAKOMILLASHTIRISH

*Qarshi davlat texnika universiteti “Ekonometrika
va statistika” ixtisosligi tayanch doktoranti*

Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi

Email: g.kuvatova96@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada sanoat korxonalarida investitsiya samaradorligini baholashning zamonaviy metodologik asoslari o‘rganilib, ko‘p omilli integrallashgan modelni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqotda investitsiya samaradorligiga ta’sir qiluvchi moliyaviy, ishlab chiqarish, innovatsion va tashqi makroiqtisodiy omillar tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: investitsiya, samaradorlik, sanoat korxonasi, integrallashgan model, ko‘p omilli tahlil, rentabellik, risk.

Аннотация: В данной статье изучаются современные методологические основы оценки эффективности инвестиций на промышленных предприятиях и разрабатываются научные предложения по совершенствованию многофакторной интегрированной модели. В исследовании систематически анализируются финансовые, производственные, инновационные и внешние макроэкономические факторы, влияющие на эффективность инвестиций.

Ключевые слова: инвестиции, эффективность, промышленное предприятие, интегрированная модель, многофакторный анализ, рентабельность, риск.

Abstract: This article studies the modern methodological foundations of assessing investment efficiency in industrial enterprises and develops scientific proposals for improving the multi-factor integrated model. The study systematically analyzes financial, production, innovation and external macroeconomic factors affecting investment efficiency.

Keywords: investment, efficiency, industrial enterprise, integrated model, multifactor analysis, profitability, risk.

Jahonda kechayotgan global inqiroz va geosiyosiy vaziyatning hozirgi sharoitida sanoat tarmog‘ida iqtisodiy va texnologik samaradorlik darajasi pasayishi, xususan tarmoqda mehnat va boshqa iqtisodiy resurslar samaradorligining kamayishi kuzatilmoqda. Vaholanki, sanoat ishlab chiqarishda samaradorlikning oshishi har doim jamiyatlarning uzoq muddatli farovonligi va rivojlanish imkoniyatlarining asosiy ko‘rsatkichi bo‘lib kelgan. Jumladan, sanoat mahsulotlarining YaIMdagi ulushi

Germaniyada 24,4 foiz, Polshada 25,2 foiz, Shveysariyada 20,7 foiz, Italiyada 20,4 foiz, Qozog‘istonda 28,6 foiz hamda O‘zbekistonda 26,7 foizni, shuningdek jami bandlikning Xitoyda 32 foiz, Germaniya va Italiyada 27 foiz, Yaponiyada 24 foiz, Qozog‘istonda 22 foiz va O‘zbekistonda 13,5 foizni tashkil etadi.

Shu boisdan, mamlakatimizda keyingi yillarda sanoatning mavjud salohiyatlaridan samarali foydalanish va yanada rivojlantirish, sanoat ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va mahsulotlarni diversifikatsiyalash, jarayonlarni raqamlashtirish, investitsion jozibadorligini oshirish, mavjud omillardan samarali foydalanish asosida tarmoq samaradorligini oshirish hisobiga iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish hamda aholi turmush darajasini yaxshilash, bandlikni ta‘minlashda sanoatning ulushini oshirish bo‘yicha jadal islohotlar amalga oshirilmoqda

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishi investitsiya faoliyatining samaradorligiga bevosita bog‘liq. Investitsiyalar asosiy kapitalni yangilash, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli investitsiya samaradorligini baholashning takomillashgan usullarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir.

Investitsiya samaradorligini baholashning nazariy asoslari.

An‘anaviy yondashuvlarda investitsiya samaradorligi sof joriy qiymat (NPV), ichki rentabellik normasi (IRR), foydalilik indeksi (PI) va investitsiyaning qoplanish muddati (PP) orqali aniqlanadi. Biroq ushbu ko‘rsatkichlar ko‘pincha faqat moliyaviy jihatni aks ettiradi va tashqi risklar hamda innovatsion omillarni to‘liq qamrab olmaydi.

Investitsiya samaradorligiga ta‘sir qiluvchi omillar tizimi. Investitsiya samaradorligi ko‘plab omillarga bog‘liq bo‘lib, ularni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

Moliyaviy omillar:

- Kapital qo‘yilmalar hajmi
- Pul oqimlarining barqarorligi
- Diskont stavkasi
- Korxona rentabellik darajasi

Ishlab chiqarish omillari:

- Asosiy vositalar eskirish darajasi
- Mehnat unumdorligi
- Energiya samaradorligi
- Texnologik modernizatsiya darajasi

Innovatsion omillar:

- Ilmiy-tadqiqot xarajatlari
- Raqamlashtirish ko‘rsatkichi
- Yangi mahsulot ulushi

Tashqi omillar:

- Bozor kon'yunkturasi
- Inflyatsiya darajasi
- Valyuta kursi barqarorligi
- Davlat investitsiya siyosati

Ko'p omilli integrallashgan modelni shakllantirish. Taklif etilayotgan integrallashgan model quyidagicha ifodalanadi:

$$I_s = \sum (w_i * X_i) - R$$

Bu yerda:

I_s – investitsiya samaradorligi integral indeksi;

X_i – normallashtirilgan ko'rsatkichlar;

w_i – og'irlik koeffitsientlari;

R – risk koeffitsienti.

Modelda barcha ko'rsatkichlar 0 dan 1 gacha normallashtiriladi. Og'irlik koeffitsientlari ekspert baholash yoki regressiya tahlili asosida aniqlanadi.

Modelni takomillashtirish yo'nalishlari

Takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- Risklarni baholash indikatorlarini integratsiya qilish;
- Diskontlangan pul oqimlarini dinamik modellashtirish;
- Raqamli iqtisodiyot ko'rsatkichlarini qo'shish;
- Ekologik samaradorlik omillarini kiritish.

Amaliy ahamiyati

Taklif etilgan model sanoat korxonalarida investitsiya loyihalarini tanlashda, strategik rejalashtirishda va risklarni boshqarishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ko'p omilli integrallashgan model investitsiya samaradorligini kompleks baholash imkonini beradi. Uning takomillashtirilgan shakli sanoat korxonalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brealey R., Myers S. Principles of Corporate Finance.
2. Damodaran A. Investment Valuation.
3. Wooldridge J.M. Introductory Econometrics.
4. O'zbekiston Respublikasi investitsiya siyosati bo'yicha me'yoriy hujjatlar.
5. Kuvatova Gulzoda Fakhridin kizi. Stimulating investments in industrial enterprises based on innovative and digital approaches. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. Volume: 07 Issue: 01 | January 2026 ISSN: 2660-454X. pp. 89-93. (OAK Rayosatining 2024-yil 28-maydagi 360-son qarori)
6. Kuvatova Gulzoda Faxriddin qizi. Mintaqa sanoat korxonalarida investitsiya jarayonlari rivojlanish tendensiyasining statistik tahlili. Yashil iqtisodiyot va

taraqqiyot. 2025-yil, 11-mart. № 3-son ISSN:2992-8982 (OAK Rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori)

7. Gulzoda Quvatova. Hududiy korxonalarda investitsiya jarayonlarini yanada rivojlantirishning asosiy omillari. Agro ilm 2024-yil 6-son [104]. (OAK Rayosatining 2015-yil 22-dekabrdagi 219/5-sonli qarori)

8. Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi. Sanoat korxonalarida investitsiya faoliyatini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning zamonaviy usullari. econfseries.com. International Conference on Educational Discoveries and Humanities. Hosted online from Moscow, Russia 16th December, 2024.

9. G.F.Quvatova. Sanoat korxonalarida investitsiya jarayonlari samaradorligini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ta'sirini baholashning ekonometrik modellari. Conference on international scientific developments: insights into modern science and innovative practices. 02.10.2025. 38-44-betlar.

10. "Sanoat tarmog'i iqtisodiy samaradorligini baholash usullari va ularni takomillashtirish" Kasimov Azamat Abdukarimovich.